

Trouw Zaterdag 29-01-1983, pagina H 25

De gereformeerden in Duitsland onderkenden eerder en wellicht ook dieper de ware aard van het nationaalsocialisme dan hun geloofsgenoten in Nederland. Hun kerk had een haard van actief verzet kunnen worden, indien 'Nederland' niet tot gehoorzaamheid had opgeroepen. Met de dood in hun ziel hingen zij de hakenkruisvlag uit, maar zij bleven, zij het in het Duits, preken uit het oude testament.

Een hakenkruisvlag aan de kerk in Emlichheim

door Aldert Schipper

Ook van de kerktoren van de Evangelisch Altreformierte Gemeinde in Emlichheim heeft de hakenkruisvlag gewapperd. Maar van harte is het nooit gegaan. Deze gemeente kende in de jaren dertig en veertig hoegenaamd geen nazi's en leverde lijdzaam verzet tegen de nationaalsocialisten in Berlijn, waar zij bekend stond als uitgesproken onbetrouwbaar.

Dat het verzet evenwel nimmer actief is geworden, is deels te wijten aan het advies van de Nederlandse kerkrechtgeleerde dr. H. H. Kuyper, de zoon van Abraham de Geweldige, die vond dat ook de nationaalsocialistische overheid wettig was en recht had op gehoorzaamheid. Hij gaf zijn opvatting mee aan een delegatie uit Emlichheim, die 'H. H.' in 1936 om raad kwam vragen.

In de graafschap Bentheim en in Oost-Friesland bestaan sinds ruim honderd jaar gereformeerde kerken, die zich in de vorige eeuw hebben afgescheiden van de Reformierte Kirche in Duitsland. Dat gebeurde op gelijksoortige gronden als waarop de gereformeerden zich in de jaren dertig van de vorige eeuw van de Nederlandse Hervormde kerk afscheidden.

De heer G.J. Wesselink

In Duitsland heet deze kerkformatie de Evangelisch Altreformierte Kirche in Niedersachsen, maar het is sinds 1923 'voorlopig' een particuliere synode (afdeling) van de Gereformeerde Kerken in Nederland en zij stuurt dus ook een stemgerechtigde vertegenwoordiging naar de generale synode in Lunteren.

Nederlands

De altreformierten hebben zich door hun band met Nederland sterk op ons land georiënteerd. In de gezinnen werd voor de oorlog 'Platt' gesproken, ook aan tafel. Maar als vader de bijbel nam om het dagelijks gedeelte te lezen, klonk er ineens Nederlands en ook het gebed was

Nederlands. Na het 'amen' ging men gewoon weer in het 'Platt' verder. Men las er de kerkelijke bladen uit Nederland, zoals De Heraut en De Standaard en men stond pal achter Kuyper en Bavinck.

In het gereformeerde kerkmodel kende men tucht naar leer en leven. Dat was zo in Nederland en zo was het ook bij de altreformierten. De nationaalsocialisten schreven het woord discipline groot in hun vaandel maar de mensen in de Graafschap Bentheim traptten daar niet in.

In januari of februari 1934 verscheen in opdracht van de particuliere synode een verklaring inzake de 'tegenwoordige kerkelijke situatie', waarin werd gezegd dat de nazi-roep om tucht wel mooi klinkt, maar niet naar de geest van de heilige schrift is, doch naar die van een nationaal ontwaken. Dit leidt tot het verafgoden van schepselen en daar waarschuwde de synode tegen, op een wijze die toen in Nederland nog ongehoord was. Kende men in Bentheim de gereformeerde geest beter dan in Nederland?

Kundgebung
der altreformierten Kirchen Deutschlands
zur kirchlichen Lage der Gegenwart

Wieder, wie in den ersten Jahren nach dem Kriege, ist eine Zeit angebrochen, in der bei dem Umbruch des Lebens die **Lebensgrundlagen** sichtbar werden. Für die Kirche des Herrn Jesu Christi bedeutet dies, daß sie erneut eine Antwort zu geben hat auf die Frage nach ihrem Verhältnis zu ihrem himmlischen König und seinem unveränderlichen Wort.

Die altreformierten Kirchen Deutschlands
in der Grafschaft Bentheim und Ostfriesland,
die schon seit bald hundert Jahren auf's ernste von dieser Frage aus ihr kirchliches Leben zu gestalten

mühen, recht herzlich grüßen im Herrn, wollen sie nicht unterlassen, von der Liebe ihrer Gemeinden zum reformierten Bekenntnis und Kirchenwesen kurz Rechenschaft zu geben.

Der Geist, gegen den man jetzt den Kampf aufnehmen mußte, ist nicht erst kürzlich in die Kirche eingedrungen. Unter einer anderen Erscheinungsform ist er unsern Vätern kund geworden, als sie zu ihrer Zeit aus Liebe zur reformierten Glaubensüberzeugung sich genötigt sahen, als freie reformierte Gemeinden aufzutreten und den **Heidelberger Katechismus**, das **Niederländische Glaubensbekenntnis** und die **Dordrechter Lehrsätze** als die lauterste, ihnen bekannte Darstellung der in Gottes Wort enthal-

Een mei

Ook de kerkdiensten waren in het Nederlands. Dat had praktische achtergronden. Het Nederlands was geen liturgische taal, maar de mensen in Emlichheim vonden (en vinden in meerderheid nog steeds) datje de zaken des geloofs beter in het Nederlands dan in het Duits kon uitdrukken.

Er waren grote bezwaren, toen de nationaalsocialistische bewindhebbers decreteerden dat de taal in de kerk in het Grootduitse rijk voortaan Duits was.

Het geschil over de kerktaal was niet de eerste botsing tussen het nationaalsocialisme en de altreformierte kerk.

Op 26 april 1933 ontving de kerkenraad een brief van de Ortsgruppe van de NSDAP in Emlichheim met het verzoek de 'Dag van de Arbeid', de eerste mei, door middel van een kerkdienst 'in het juiste kader' te plaatsen. Enkele dagen later werden de veteranen uit de oorlog van 1914-1918 opgeroepen lid te worden van de 'Kriegerverein' en van de reserve van de SA.

Het oordeel van de kerkenraad luidde dat 'zo een lidmaatschap niet met ons christenzijn in overeenstemming te brengen is. De raad zond naar de Landraad een verzoek van de plicht tot het lidmaatschap ontslagen te worden, omdat deze organisaties gewoonlijk op zon- en feestdagen bijeenkwamen, hetgeen niet overeenstemde met het bijbels getuigenis aangaande de zondagsheiliging. De kerkenraad verzekerde dat de weigering geen politieke gronden had en zo omzeilde hij een confrontatie met de nazi's.

Belijdende kerk

In het boekje dat de evangelisch altreformierte gemeente van Emlichheim in 1983 bij het honderdjarig bestaan van de kerk uitgaf, wordt beschreven hoe de nazi's trachtten de gereformeerden verre te houden van de belijdende kerk, die toen in Duitsland was ontstaan.

Op 16 maart 1935 kreeg de predikant van Emlichheim, J. E. Goudappel, die een zekere faam genoot wegens zijn weerzin tegen het nazisme, bezoek van politiewachtmeester Schmidt van het politiebureau in Emlichheim in opdracht van de 'Dienststelle' in Neuenhaus. Daar had men bericht ontvangen dat alle protestante predikanten in Duitsland een schriftelijke verklaring moesten afgeven dat zij niet zouden overgaan tot het voorlezen van de kanselboodschap van de belijdende synode van 6 maart.

Goudappel zei dat hij weliswaar van de boodschap gehoord had, maar de tekst niet had ontvangen. Hij was bereid, als de heren dat wensten, dat op papier te zetten. Schmidt ging met dit document naar het politiebureau, maar de volgende dag stond Schmidt opnieuw op de stoep van de pastorie met het bericht dat men in Neuenhaus niet tevreden was met de verklaring. Schmidt moest onmiddellijk een ander document zien los te krijgen.

Verder legde Schmidt aan Goudappel het verbod op met wie dan ook over de kanselboodschap te spreken. De dominee legde aan Schmidt uit dat het kerkrecht hem verbood buiten de kerkenraad om zon verklaring af te geven. Een vergadering van de raad was niet op korte termijn te organiseren, omdat de meeste leden op geïsoleerde boerderijen in de omgeving woonden. Desnoods konden enkele leden opgetrommeld worden, maar zij zouden niet in staat zijn een wettig besluit te nemen.

Antwoord

De wachtmeester hield echter vast aan zijn eis en gaf Goudappel twee uur de tijd. Tegen zeven uur 's avonds zou hij de verklaring komen ophalen.

Goudappel sprak met twee kerkenraadsleden, zij besloten een verklaring af te geven, waarin uiteengezet werd, waarom pas in de loop van de daarop volgende week uitzicht zou zijn op een voltallige kerkenraadsvergadering.

Toen Schmidt om zeven uur aanbelde, waarschuwde hij opnieuw dringend met niemand over de kanselboodschap te spreken. Goudappel antwoordde dat hij er van uitging dat er geen voorlezing zou volgen, maar dat hij niet bereid was zijn geweten te laten binden. Tevens weigerde

hij te beloven over het gebeurde te spreken. Hij was het hartelijk met de kanselboodschap eens en verheugde zich er eerder over, **schrijft de samensteller van het jubileumboekje.**

Verantwoording

Schmidt ging sputterend terug naar zijn bureau en stelde in het vooruitzicht dat hij de volgende morgen tegen acht uur de reactie van de Dienststelle zou doen weten.

Eventueel moest Goudappel er rekening mee houden dat hij zich tegenover de commandant in Neuenhaus zou moeten verantwoorden.

Inderdaad stond Schmidt de volgende ochtend om acht uur voor de deur met de mededeling dat de dominee zich gereed moest maken om met de trein van kwart voor negen naar Neuenhaus te komen voor een confrontatie met de Oberwachtmeister. Bovendien mocht Schmidt de dominee niet meer alleen laten. **Hij bevond zich van dat ogenblik af in 'Schutzhaft'.**

In Neuenhaus verklaarde Goudappel opnieuw dat hij buiten de kerkenraad om geen verklaringen kon afgeven. De Oberwachtmeister wond zich zeer op, sloeg met de vuist op tafel en riep uit: 'Denkt u dat de kerkenraad van Emlichheim of de dominee van Emlichheim in ons Duitse vaderland iets te zeggen hebben? Dat hebben alleen de minister van binnenlandse zaken van het Rijk en de Führer!'

In arrest

Goudappel antwoordde rustig: 'De kerkenraad van Emlichheim en nog minder de dominee van Emlichheim beelden zich in dat zij iets te zeggen hebben over de regering van het land. Maar ik moet hier verklaren dat in de gemeente van Jezus Christus alleen de waarheid van het woord Gods geldt en dat de regering van het land noch de Führer daarin iets te zeggen hebben.

Waarop de Oberwachtmeister zei dat hij Goudappel in arrest moest stellen.

De twee politiebeambten belden vervolgens met hun chef, Landraad Niemeier, aan wie zij het probleem voorlegden. Niemeier wilde daarop met Goudappel spreken. Niemeier sloeg een suikerzoete toon aan en legde aan Goudappel uit dat de dominee krachtens een besluit in Berlijn de kanselboodschap niet van de preekstoel mocht voorlezen, maar dat hij overigens vrij was er met de leden van zijn gemeente over te spreken.

Goudappel antwoordde dat hij de verklaring alleen dan wilde afgeven, indien hij verder de vrijheid had Gods woord in alle delen te handhaven en te prediken en dat hij het met de inhoud van de kanselboodschap in alle opzichten eens was. De functionaris antwoordde dat hij daar geen bezwaar tegen had. Zo kon de verklaring toch tot stand komen.

Goudappel beloofde daarin de kanselboodschap niet woordelijk te zullen voorlezen. De twee politiemensen maakten bezwaar tegen de term 'woordelijk', maar omdat de Landraad er in had toegestemd, lieten ze Goudappel begaan.

Emeritaat

Kort daarna vroeg Goudappel op grond van zijn gezondheidstoestand met emeritaat te mogen gaan. Volgens het verslag van de kerkenraad waren de 'spanningen van de laatste maanden niet bevorderlijk geweest voor zijn reeds aangetaste gezondheid'

Goudappel (gjb 1870-1951) keerde naar Nederland terug. Maar in januari 1936 ontstonden de reeds genoemde problemen rondom de Nederlandse taal in de kerkdiensten van Emlichheim.

De regionale gezaghebber was Landrat Rosenhagen, een geestdriftig nationaalsocialist die in Bentheim zetelde. Van deze man wordt in Bentheim verteld dat hij homofiel was en daarom tenslotte niet ontkwam aan het lot van de homoseksuelen in het Derde Rijk. Hij kwam terecht in een concentratiekamp en er werd nooit meer iets van hem gehoord.

Maar toen Rosenhagen botste met de altreformierten, kende hij zijn toekomstig lot nog niet. Hij hoorde dat een vergadering van nationaalsocialistische boeren in Emlichheim in het water was gevallen, doordat tegelijkertijd een kerkelijke bijeenkomst was gehouden, waar bovendien ook nog in het Nederlands was gezongen.

Duits

In een brief aan de kerkenraad eiste Landraad Rosenhagen onmiddellijk invoering van het Duits. Maar lang niet alle predikanten waren het Duits zo goed machtig dat zij een foutloze preek in die taal konden houden.

Er ging een deputatie naar de regering in Osnabrück om daar de moeilijkheden voor te leggen. De mannen zaten maar net of de voorzitter van de regering beschuldigde de altreformierten er van van begin af tegen de regering te zijn geweest. In de toekomst zou hij al dat gezeur hard bestrijden en ook de politiek op de kansel van die Hollandse dominees zou hij niet langer dulden.

Na de nodige omzichtige opmerkingen lukte het de afvaardiging de Regierungspräsident tot een zakelijk gesprek te brengen en tenslotte stemde de man erin toe dat er een overgangstijd zou komen, waarin nog in het Nederlands gepreekt zou mogen worden. Daarna zou de preek in het Duits moeten. Alleen mocht er nog eenmaal per maand een dienst voor ouderen in het Nederlands worden gehouden.

De kerkenraadsleden keerden dankbaar naar huis terug. 'Gods hulp was merkbaar geweest', zouden zij later opmerken, hoewel anderen ook hadden ondervonden hoezeer het nationaalsocialistische gedachtegoed reeds ingang had gevonden.

Cursus

De nieuw te beroepen dominee in Emlichheim zou in het Duits moeten preken. De gelukkige was G. Visée, die bereid was een korte cursus te volgen om zijn Duits te perfectioneren. Maar de kerkenraad van Emlichheim zond de jonge Visée, met opzet of per ongeluk, naar het seminarie van de belijdende kerk in Wuppertal. En daar werd de Nederlander ook weer 'besmet' met anti-nazi-gedachten.

'Ik leerde er de onverschrokkenheid en offerbereidheid kennen,' schreef hij later in 'Van over de Grenzen'. Diep was Visée onder de indruk van de belijdende kerk, 'die in Duitsland de ware kerk van Christus vormt' en Visée maakte zich onder de nazi's uiterst populair door in de kerk te bidden voor de belijdende kerk en voor de vrouwen van gevangene zittende predikanten uit deze beweging.

Voordat Visée terugkeerde naar Emlichheim om daar het ambt op te nemen, eisten de nationaalsocialisten van de altreformierten dat zij op daartoe aangewezen dagen de hakenkruisvlag

van de kerk zouden laten wapperen. Dit verlangen veroorzaakte opnieuw weerzin binnen de kerkenraad. Hij zag om naar advies en omdat de predikant dat nog niet kon verstrekken, besloot de raad een **deputatie naar Nederland** te zenden (gjb op 10.01.1936, zie verslag Goudappel).

Naar 'H. H.'

gjb: G.H. Ekenhorst aus Vorwald war mit dem 1.1.1935 (wiederholt) als Ältester gewählt worden. Außer ihm ging Ältester VN Meier aus Emlichheim mit, Gerrit Jan Wesselink als Chaffeur und Vorsitzender vom Jünglingsverein. Gemeinsam fuhr man bei P. i.R. J.E. Goudappel in XXX vorbei – und zu vier besuchte man H. H. Kuiper in Bloemendaal.

Het jongste delegatielid was G. J. Wesselink. die nu rustend landbouwer is in Drenthe, zijn boerderij staat aan een lange kaarsrechte veenkoloniale vaart even buiten Nieuw-Amsterdam, wij volgen zijn verhaal

Wesselink groeide op onder de gereformeerden in de graafschap Bentheim, in het dorp Emlichheim en heeft daar de opkomst van het Hitlerdom meegemaakt De altreformierte kerk van Emlichheim kende in die dagen een bloeiende jongelingen vereniging, waar Wesselink voorzitter van was. Hij had de beschikking over een grote maar ijskoude auto, waarmee hij als chauffeur de mannenbroeders **naar Bloemendaal** reed, waar de kerkrechtsgeleerde **H.H. Kuiper** woonde.

'We legden hem ons probleem voor, maar tot onze teleurstelling zei Kuiper 'Het is een wettige overheid en die moetje gehoorzamen.' De deputatie uit Emlichheim keerde na een barre tocht waarbij de autoruiten elke keer bevroren, in de nacht terug. Voortaan werd, met een, enkele uitzondering, in het Duits gepreekt En met de dood in het hart hingen zij, net als alle kerken in Duitsland, de *hakenkruisvlag* uit

In zijn '*Protestants Nederland en Duitsland 1933-1941*' schrijft de Nederlandse historicus dr. G. van Roon dat het advies van Kuiper niet bepaald bemoedigend uitwerkte. Van Roon drukt zich nog voorzichtig uit. Wesselink haatte het nazisme en wilde elke nazi wel onder censuur plaatsen. Dat Kuiper van verzet tegen het Hitlerregime niets wilde weten trof hem.

'Zolang je er vrij het evangelie kunt verkondigen en uit het oude testament kan preken, moet je je onderwerpen', had hij gezegd. Misschien was er wel een relatie tussen dit antwoord van Kuiper en de groei van de NSB in Nederland, opperde men volgens Van Roon in Emlichheim. Wesselink zegt nu: 'Ik was aan die gedachte van lijdzaamheid nog niet gewend. Ik wist niet dat het calvinisme zoveel van mij vroeg'. Hij verzekert dat Kuiper wel Duits-vriendelijk, maar geen nazi was.

Wesselink heeft Kuiper na deze eerste teleurstellende visite in 1936 nog enkele malen ontmoet. Kuiper kwam wel op Wesselinks boerderij in Emlichheim en eenmaal kwam Wesselink bij Kuiper in Nederland op bezoek. De jongen had Kuiper gevraagd naar een zeilschip dat de oude Abraham gebouwd had, toen deze enige tijd overspannen was. 'H.H.' zei toen: 'Dat schip staat in Den Haag. Je bent bij dezen uitgenodigd.' 'Ik dacht, nou ja, dat is z'n invitatie van professoren. Maar mijn oom zei 'Dat meent ie echt' en toen ben ik naar hem toe geweest. Hij liet me het vroegere huis van Kuiper zien en we gingen samen naar het Mauritshuis.'

Hij herinnert zich dat Kuiper bij hem op bezoek was in de graafschap en dat hij ook dominee Visée had uitgenodigd. Deze maakte bezwaar tegen sommige schriften van Kuiper in de Bazuin, die al te irenisch overkwamen. Kuiper verweerde zich, waarop Visée later tegen Wesselink zei: 'Hij is om de drommel nog niet kinds'.

Vriendschap

Er ontwikkelde zich tussen oude geleerde Kuyper en de jonge krachtige boerenzoon Wesselink een intieme vriendschap. Verscheidene keren kwam Kuyper naar de boerderij en er ontstond een innige correspondentie, die voornamelijk van Kuyper uitging. (Wesselink: 'Ik schrijf niet zo graag').

Wat de reden van Kuypers toe neiging tot Wesselink was, deze staat er nog vermeld van. 'Wat hij in mij zag? Ik was maar een gewoon boerenjongetje en ik kon hem geen nieuws vertellen. Toen ik bij hem op bezoek was, had hij net collega's van de Vrije Universiteit over de vloer gehad, misschien professor Grosheide. Ze hadden hem gewaarschuwd of zo. Maar Kuyper wilde er niets van weten en ging ertegen in. En toen zei zijn zuster tegen mij: 'Je moet maar eens met hem praten, want jij hebt nog wat invloed op hem.' Maar hoe dat kwam, dat weet ik niet'

Later stond Kuyper ook zeer aarzelend tegenover het verzet in Nederland. Hij meende, vertelt Wesselink, dat de Nederlandse regering bij monde van generaal Winkelman haar gezag aan de Duitsers had overgedragen en dat dezen daardoor de wettige bezettende macht waren geworden. Misschien hebben sommigen van de Nederlandse gereformeerden in die tijd niet de ware aard van het nationaalsocialisme doorzien. Wesselink valt de kerkrechtgeleerde evenwel niet af: 'Het gesprek met Kuyper was wel terechtwijzend. Actief verzet bieden is vaak gemakkelijker dan het ondergaan.'

De grens

Maar Wesselink verzekert dat de gereformeerden in de graafschap tot het einde toe niets van het nationaalsocialisme hebben moesten. Als Wesselink zich herinnert hoe hij in de jaren dertig vergunning had om de grens naar Nederland over te gaan, zegt hij: 'Elke keer als ik de grens overging en ik zette de auto in de tweede versnelling, leek het alsof er een steen van me afviel. Hier heeft Hitler niets meer te zeggen, dacht ik dan. Die grensbeambten waren allemaal nazi en ze hadden iedere keer weer wat op te merken.' Verscheidene mensen in de graafschap zouden graag in de gelegenheid zijn geweest naar Nederland te emigreren. Maar dat kon niet.

Wesselink had geluk. Door zijn huwelijk ontstond voor hem de mogelijkheid naar Nederland te gaan. Maar hij bleef 'grootduitsler' en werd dus opgeroepen, nadat de Duitsers Nederland bezet hadden. Wesselink voelde daar niets voor. Wanneer er weer een oproep kwam begon hij te vasten en hij zorgde er voor dat een oude kwaal aan zijn bloedsomloop zich verergerde. Hevig vermagerd en onder het geronnen bloed meldde hij zich dan bij de keuringsarts. Dat werkte.

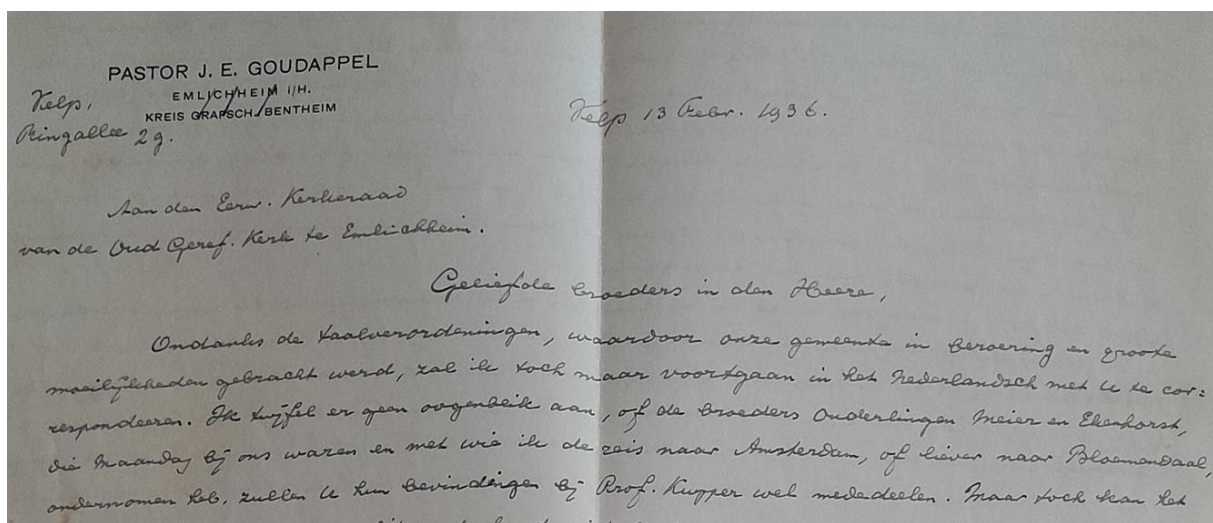
Maar men had bij Wesselink al eens een boekje van Karl Barth gevonden bij een huiszoeking. Hij stond 'slecht' bekend in Duitsland en later, tijdens de bezetting, ook in Nieuw-Amsterdam. De Duitsers kregen door dat hij geen zin had in dienstnemen. Hij werd verhoord in Osnabrück en zat vijf dagen in Scheveningen. Maar 'mijn leven bleek in Gods hand te liggen' en de nazi's lieten Wesselink weer vrij.

Tegen het einde van de oorlog werd de 'grootduitsler' evenwel toch te diep betrokken bij verzetswerk en moest hij onderduiken. 'Er was onder het nationaalsocialisme geen recht meer en dan ontstaat het recht op verzet'

*Met dank aan de heer G. J. Wesselink, dr. G. van Roon,
ds. J. van der Reest en de heer Heinrich Hensen*

An dem Treffen vom 10.02.1936 mit Professor H. H. Kuyper in Bloemendal nahm offensichtlich auch der kurz zuvor pensionierte Emlichheimer Pastor J. E. Goudappel (1870-1951) teil. Der Artikel beschreibt zutreffend, wie Goudappel in seinem Dienst in Emlichheim 1935 bedrängt und eingeschüchtert und kurzzeitig in Schutzhaft genommen wurde, weil er nicht unterschreiben wollte, eine Kanzelabkündigung der Bekennenden Kirche Anfang 1935 nicht von der Kanzel vorzulesen. Drei weitere reformierte Pastoren der Grafschaft kamen deshalb ebenfalls in Schutzhaft.

Das Original findet sich bei Andree Bierlink. Berthold Bloemendal und ich haben den nachfolgenden Bericht von Goudappel vom 13.02.1936 im Juli 2024 transkribiert. Alle Hervorhebungen von Berthold und von mir, gjb 05.08.2024

Pastor J. E. Goudappel
Emlichheim i. H., Kreis Grafschaft Bentheim

Velp, Ringallee 29

Velp, 13. Febr. 1936

Aan den Eerw. Kerkeraad van de Oud Geref kerk te Emlichheim

Geliefde broeders in den Heere,

Ondanks de taalverordeningen, waardoor onze gemeente in beroering en groote moeilijkheden gebracht werd, zal ik toch maar voortgaan in het Nederlandsch met U te corresponderen. Ik twijfel er geen oogenblik aan of de broeders ouderlingen Meier en Ekenhorst, die maandag by ons waren en **met wie ik de reis naar Amsterdam of liever naar Bloemendaal ondernomen heb**, zullen te U hun **bevindingen bij prof. Kuyper** wel mede deelen. Maar toch kan het zijn nut hebben, dat U van dit onderhoud niet slechts mondeling iets hoort, maar er ook schriftelijk iets van onder de oogen krijgt.

Bij voorbaat wil ik wederom verklaren, dat ik gaarne bereid blijf, de gemeente van Emlichheim, voor zoover dat in mijn vermogen is, te helpen en ook den kerkenraad in zijn zorg en groote moeilijkheden bij te staan. **Daarom had ik Dr. H H Kuyper op de hoogte gehouden van den stand der zaken** en hem dringend verzocht zoo mogelijk toch iets voor onze Kerken in de graafschap te doen. **Veel verwachting had ik daarvan niet.** Want de Duitsche regeering zal generlei inmenging dulden van vreemde overheidspersonen in haar interne aangelegenheden.

Kort voor vijf uur kwamen we by prof. Kuyper te Bloemendaal aan en werden zoowel door hem als door zij echtgenootte zeer hartelijk ontvangen.

Voordat hem eigenlijk iets gevraagd was begon de professor ons reeds zijn oordeel te zeggen over de dingen, die aanhangig zijn. Hoe groot zijn genegenheid ook is voor de Oud. Ger. Kerken en voor die van Emlichheim in het bijzonder, want aan onze gemeente bewaart hij vele aangename herinneringen, **toch stuit elk verzoek om tuschenkomst aan de Nederlandsche regeering af op het feit dat men bij deze kwestie niet met Hollanders maar met Duitsers te doen heeft.** Natuurlijk hebben noch de Nederlandsche regeering noch de Hollandsche kerkelijke deputaten eenigen invloed op de vraag, hoe de Duitsche regeering met haar eigen onderdanen meent te moeten handelen.

Dr. Kuyper deelde mede, **dat hij Zaterdag 8 Febr (ik geloof met Prof Ridderbos) een conferentie gehad had met den minister van Buitenlandsche zaken in den Haag** en hem al de bescheiden, waarover hij beschikte, **waaronder mijn brieven over den toestand, ter hand gesteld had. De minister was vrijwel op de hoogte van de zaak.** Veel hoop, dat de Nederl. regeering en iets aan doen kon, gaf hij echter niet. **Zelfs vreesde de minister, dat tussekomst van zijn zijde een kwaad dan goed zou den.** Op zichzelf genomen kan de Holl, regeering er ook geen bezwaren tegen inbrengen, wanneer de Duitsche overheid ten opzichte van haar eigen onderdanen bepaalt, dat er in Duitschland in het Duitsch moet geprekeet worden. Gold het Hollanders, die daar woonden, dan stond de zaak anders en kon de regeering in den Haag voor de belangen van haar onderdanen opkomen.

Dr. Kuyper legde er alle nadruk op, dat hij als vrijheidlievend en als gerefomeerd man die bepalingen **heel onaangenaam** vond, hij was ook **overtuigd van het geestelijk gevaar, dat daardoor de kerk van Emlichheim, vooral in de toekomst, bedreigt,** Hij had ook wel groot medelijden met die worstelende broeders. Maar aan de zijde der regeering, zoowel als van de kant der “Deputaten tot correspondantie met de Hooge Overheid”, viel er heel weinig aan die bescheiden te veranderen. **Hoogstens zou door de Gezant te Berlijn kunnen aangedrongen worden op een overgangstijdperk in het doorvoeren van deze maatregelen.**

Op de vraag of hij raden zou, nu er bij den Landraad en den Regierungspräsident weinig bereikt was en er telkens wisselende besluiten genomen werden, het **nog hooger op te zoeken,** antwoordde Prof. K. dat het goed zou zij om heel den weg af te loopen, ook al stelde hij er zich niet veel van voor. Op de vraag **wat hij eer van denkt om een procedure tegen het bevel van den landraad te beginnen, was zijn advies daarmee zeer voorzichtig te zij.** Dat kon men ook altijd nog doen, wanneer de eerste weg geheel was afgeloopen. **Daarover wilde bij dan later, wanneer hem de heele afloop der zaak bekend was, nog wel nader advies geven.**

Prof. K. legde er tegenover de broeders allen nadruk op, dat zij aan hun Overheden naar Gods Woord en onze Geref. belijdenis gehoorzaamheid verschuldigd zijn. En of dat aan een monarchale of een republikeinsche of een fascistische regeering is, **(men kan zelf daarin zijn voorkeur hebben),** maar Goes woord en de belijdenis onzer Kerken maken daarin geen onderscheid.

Hij vroeg: hoe was de overheid, toen het Nieuwe Testament geschreven werd. Dat waren de heidensche Romeinsche keizers, die de jonge kerk vervolgd hebben. En toch lezen we met geen woord, dat de gemeenten zich niet aan dit gezag onderwierpen of het niet eerbiedigden en er niet onder bogen.

Hetzelfde, zoo sprak hij, vinden we by de reformatoren, met name by Calvijn. Alleen, wanneer van de christeren geischt werd, dat ze hun wierook voor de keizers van Rome zouden ontsteken en hun goddelijke eer moesten bewijzen, hebben zij dat om Goes wil geweigerd en het martelaarschap niet geschuwd. Maar anders hebben zij het hoofd onder hun bevelen gebogen, hoe schrikkelijke die ook voor hen waren.

En nu zit gy hier voor mij, broeders, (zoo ging Dr. K. voort) als Duitschers en als calvinisten. Naar Gods bestel staat gij onder die regeering. Indien het mogelijk ware, zou ik tot u zeggen, komt allen maar naar Holland! Daar kunt gy nog in vrijheid boen en naar Uw volle overtuiging optreden. Doch dat is nu eenmaal onmogelyk. Gij hebt U te schikken in den weg, dien God met u houdt.

Bovendien, al versta ik zeer goed Uw bezwaren in geestelijk opzicht, om over te gaan tot het gebruik van het Duitsch, wat kunt gij er tegenover en regeering tegen aanvoeren? Hoe hard het U ook valt, wanneer de billijkheid betracht wordt door U een zekere overgangstijd te geven, **kunt gij niets anders doen dan U er bij neerleggen.**

Toen het gesprek op den geest van het Nation. Socialime kwam, op de theorieën van Rozenberg en zijn aanhang, kortom op heel de levens- en wereldbeschouwing, die er aan ten grondslag ligt, betwistte Prof. K. dat natuurlijk allerminst. Maar naar zijn meening heft dat Gods bevel om aan de overheid onderdanig te zijn, niet op.

Ook bleef hij van oordeel, dat men Hitler en zijn regeering niet beoordeelen mag naar hetgeen hier en daar in „Schulungslager” geschiedt en besproken wordt, maar wel naar de officiële uitspraken van partij en regeering. Wat deze of gene heethoofd beweert, mag toch niet gelden, als of de regeering het proclameert.

Het komt er voor U op aan Uw calvinistisch beginsel te toonen: **niet te ageeren tegen allerlei besluiten, die u wel zeer onaangenaam zijn, maar waarvan God toch vordert, dat gij er te onder buigen zult om zijnentwil.** Maar ook daarop komt het nu juist aan, dat gij **zonder** in iets te **prikkelen**, door heel Uw handel en wandel Uw belijdenis vasthoudt en voor uzelf met uw gezinnen onwankelbaar op Uw wandpunt staan blijft.

Nooit zijn het de verordeningen en de besluiten van de regeering geweest, die vijandig tegen ons overstond, bv. toen kort na der tijd van Calvin de Gereformeerden in Frankrijk onder den voet geloopt zijn, maar het was hun eigen ontrouw aan de belijdenis, hun inzinken en afdwalen en heulen met den vijand.

Als Gods woord ons ontnomen wordt, als het verbod zou komen om den H. Doop of het H. Avondmaal te bedienen, dan zou de zaak heel anders staan. Maar daarvan is gelukkig nu noen geen sprake.

Zoo bleek uit alles, dat prof. Kuyper geen gevoelsargumenten gelden liet, maar dat hij die veeleer bij de broeders trachtte weg te nemen. Dat hij, hoezeer hij die besluiten ook afkeurde en betreurde, toch alles nuchter en zakelijk bezag aan de hand van Gods Woord en de Geref. belijdenis.

Dat hij de broeders adviseerde, opdat ze niet van hetgeen ze nog bezitten beroofd zouden worden, **om te gehoorzamen in alle dingen, waarin niet op klare en duidelijke wijze, omdat het indruischt tegen het een of ander uitdrukkelijk bevel des Heeren, het woord geldt: “Gij zult Gode meer gehoorzamen dan den menschen.”**

Zoo is ongeveer het verloop geweest van het langdurig onderhoud, dat Prof Kuyper ons toestond.

Er zijn nog wel zijdelings eenige andere dingen ter sprake gekomen, die met onze aangelegenheden in verband staan. Maar dit relaas is toch wel het voornaamste. En de brs. Meier en Ekenhorst kunnen het misschien uit hun herinnering nog wat aanvullen.

Gisteren ontving ik een definitief antwoord van Dr. Kuyper met betrekking tot zijn pogingen in den Haag ten onzen behoeve aangewend. Het luidt als volgt:

Bloemendaal 11 Febr. 1936.

Waarde Broeder

Reeds hedenmorgen ontving ik antwoord van den minister van Buitenlandsche Zaken. zie Excellentie schreef me, zoo als ik wel verwachtte, dat de Regeering er niet aan doen kon, omdat het en interne zaak is, die alleen het Deutsche rijk aangaat. De Hollandsche familiën daar aanwezig waren te klein in aantal om intercessie te rechtvaardigen. Wilt ge zoo vriendelijk zij dit bericht mee te deelen aan de Emlichheimer broeders?

Met vriendelijke groeten

Dr H. H. Kuyper

Van die zijde is dus geen hulp te wachten. Laat Uw oog op den Heere geslagen zijn. “*God die helpt in nood is in Sion groot!*” Al zien we geen enkele uitweg, de Heere is de Machtige. Hij heeft zoo vaak op ongedachte wijs zijn volk verlost. Houdt aan in het gebed en wekt de gemeente daartoe op. Blijft saam verbonden in hartelijke, broederlijke liefde. Gaat rustig voort en als het even mogelijk is, **zoekt dan tot de beroeping van een predikant te komen.**

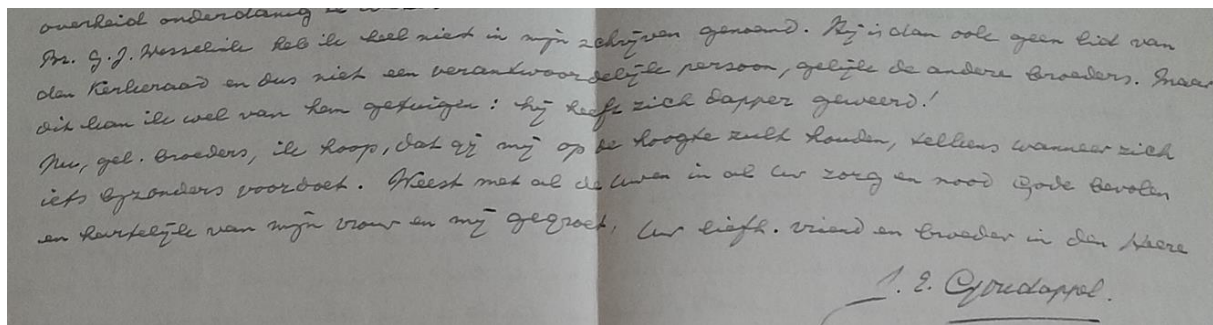
Er zijn jonge mannen, die er Maleisch en Soembaneersch voor leeren om op de plaats waar God ze roept, het evangelie te verkondigen. Zoo zullen er ook nog wel zijn, die ervoor over hebben om Duitsch te leeren en te prediken. De moeilijkheden zijn groot, maar wij mogen toch niet hij de pakken neer zitten. Het is ook heel goed, al smaakt het ons niet zoo goed, dat we eens terdege herinnerd zijn aan onze dure verplichting, om aan de overheid onderdanig te wezen.

Br. G.J. Wesselink heb ik heel niet in mijn schrijven genoemd. Hij is dan ook geen lid van de kerkenraad en dus niet een verantwoordelijk persoon, gelijk de andere broeders. Maar dit kan ik wel van hem getuigen: hij heeft zich dapper geweest!

Nu, gel. broeders, ik hoop dat gij mij op de hoogte zult houden, telkens wanneer zich iets bijzonders voor doet. Weest met al de Uwen in al Uw zorg en nood Gode bevolen en hartelijk van mijn vrouw en mij gegroet,

Uw liefh. vriend en broeder in den Heere

J.E. Goudappel

Im Kirchenratsprotokoll der EAK Emlichheim liest sich die Geschichte so:

Finanztransfer unmöglich gemacht

Prot. KR EML 11.01.1935, Art. 7, S. 373

Moeilijkheden geldverzending

De praeses wijst op de groot moeilijkheid, dit geld (Sammlung für Sumba 585,65 RM) naar den penningmeester der Soembazending, den Heer Jurr. Veldkamp. Slechts eenmaal in de maand mag men 10 Mk verzenden of persoonlijk over de grens meenemen. Vroeger kon de praeses dit steeds vereffenen door de gelden, die op zijn gironummer gestort werden voor de emer. pred. in ons ressort. Thans worden die gelden gestort op de rekening van Prof. Greydanus voor de studie- en pensionkosten van onze theol. studenten te Kampen. Zoo is de eene moeilijkheid opgeheven, maar de andere daarvoor in het leven geroepen. De praeses zal over deze dingen een onderhoud hebben met den questor onzer zending, den Heer Veldkamp te Groningen.

Art. 10 vac. zondag 17 febr.

De praeses vraagt en ontvangt verlof, om D. v. zondag 17 febr., vrijgesteld te worden van zijn dienst.

26.02.1935, S. 375

Art .4.2

ingekomen: postbewijs, dat in voorschot aan het Reichsverband Deutscher ev. Schulgemeinden verzonden werd 142 RM.

Art. 4.3 een missive aan de diaconie onzer Kerk om een coll. of bijdrage voor de uit Duitschland verdreven Joden, waaronder ook eenige Christen Joden zijn, die in Amsterdam verzorgd en voorgeholpen worden. De diakonie zondert daarover 20 M. af.

Art. 6 Classis afv.

Naar de vergadering der Classis te Veldhausen op Woensdag 27 fer. wordt behalve den Dienaar des Woords afgevaardigd br. G.H. Ekenhorst, wjl de brs. Wortel en Bouws zich wegens ongesteldheid verontschuldigen voor ditmaal. Als secundus wordt br. Meier Kip aangewezen.

Art. 11 gravers

De praeses vraagt hulp van eenige jongelui om den tuin om te graven en het noodige voor de bemesting. Echteler zal dit jaar daarvoor zorgen.

Emeritaat

Daarna zegt de praeses, dat de arbeid in de gemeente voor hem te zwaar wordt en dat zijn gezondheidstoestand, wat het hart en den bloeddruk betreft, van dien aard zijn, dat naar medisch advies een aanvraag om emeritaat te verkrijgen alleszins gewettigd is.

Hij overlegt twee attesten, nl. van Dr. J. G. Menken te Coevorden en van Dr. P. Schulte te Emlichheim, die zonder iets van elkander af te weten, tot een gelijklopende conclusie kwamen. Het voornemen is niet, om daarover op deze vergadering een definitief oordeel uit te spreken, maar om het aan den Kerkeraad en de classisvergadering op 27 Febr. bekend te maken en op de Part. synode in Juni verder daarover te handelen en tot een beslissing te komen.

De kerkeraad spreekt zijn leedwezen daarover uit en meent, dat misschien door aan/377/merkelijke verlichting van den arbeid nog een weg gevonden kan worden, dit wat op te schuiven. Wat echter eenerzijds verlichting zou aanbrengen, legt aan de andere zijde den druk op, dat men een deel van zijn gewonen arbeid, waaraan de gemeente gewend was, niet meer verrichten kan.

J.E. Goudappel, pr. J.H. Kip, secr.

KR dinsdag, 19.03.1935, S. 377

S. 378, Art. 9

Art. 9 Moeilijkheden met de Politie

Deze vergadering is belegd, omdat er sinds Zaterdagavond een moeilijkheid gerezen was met de overheid. De praeses deelt het verloop dezer zaak aldus mede:

Zaterdagavond 9 uur vervoegde zich bij hem de wachtmeester Smidt van de politie te Emlichheim. Hij zei te komen in opdracht van zijn superieuren, die bevel van den Reichsminister te Berlijn hadden ontvangen, om van alle evangelische Pfarrer in Hannover en de Graafsch. Bentheim een schriftelijke verklaring te vorderen, waarin zij beloofden, de "Kanzelabkündigung", die op 6 maart door de Bekenntnissynode was uitgevaardigd, niet aan het kerkvolk te zullen voorlezen.

De praeses heeft toen een verklaring afgegeven, dat het niet in zijn voornemen lag deze bekendmaking, die slechts zeer ten deele onder zijn oogen gekomen was, op zondag 17 maart 1935 van de preekstoel af te lezen.

Zondag na den 2den dienst te 5 uur kwam de wachtmeester Smidt voor de 2^e maal, om namens zijn chef in Neuenhaus te zeggen, dat de afgegeven verklaring onvoldoende bevonden was en dat over den inhoud dier verklaring niet met anderen mocht gesproken worden. De praeses zei, dat hij in deze zaak alleen niet bevoegd was te handelen, maar dat zij naar het geref. kerkrecht en in overeenstemming met onze Kerkenorde in alle zaken van enig belang slechts een beslissing nemen kan, nadat hij met den kerkeraad overlegd had en deze zijn toestemming verleend had.

De heer Smidt drong er daarom op aan, terstond een spoedvergadering van den kerkeraad bijeen te roepen, opdat dezen onmiddellijk een beslissing zou kunnen nemen. De praeses gaf hem te kennen, dat dit vanwege de verre afstanden, terwijl de kerkeraadsliden pas weer thuis gekomen waren na afloop van den dienst, practisch onmogelijk was, waarop de wachtmeester twee uur bedenktijd gaf en te 7 uur schriftelijk antwoord zou komen ophalen.

Intusschen stelde de voorzitter zich in verbinding met de brs Meier en Veldink, die ook van oordeel waren, dat thans geen buitengewone kerkeraadvergadering kon worden samengeropen. In overleg met genoemde broeders werd de volgende /379/ schriftelijke verklaring opgesteld en afgegeven, toen de wachtmeester te 7 uur terug kwam: **“Unterzeichneter hat sich am Sonntag dem 17 März nach 5 Uhr noch bemüht die Mitglieder des Kirchenrats der altreform. Gemeinde zusammen zu bringen, weil er selbst nicht beschlussfähig in dieser Sache ist, sondern in Uebereinstimmung mit der reformierten Kirchenordnung nur im Einvernehmen mit dem Kirchenrat handelt. Indes ist es ihm nicht gelungen, eine Versammlung einzuberufen, weil die Entfernungen so sehr grosz sind. Eine Antwort vonseiten des Kirchenrates kann in- folgedessen erst im Laufe dieser Woche gegeben werden, wenn die Kirchenratssitzung statt- gefunden hat.“**

De wachtmeester had zeker intusschen met de chef te Neuenhaus onderhandelt, want terwijl hij er om 5 uur op aandrong den Kerkeraad bijeen te reoepen, sprak hij nu uit, dat er over die “Kundgebung” met niemand mocht gesproken worden, ook met de ouderlingen niet. Die praeses sprak als zijn meening uit, dat hij niet geloofde, dat de Kerkeraad besluiten zou, de bekendmaking van de Belijdenissynode in onze Kerk te laten aflezen, maar dat hij zich in zijn geweten onmogelijk kon laten binden, om niet over den inhoud en de beteekenis dezer “Kundgebung”, waar hij het van harte mee eens was en waarover hij sich verblijde, te spreken.

De wachtmeester nam de verklaring, en ging heen met te zeggen, dat hij morgen ochtend te kwart over 8 zou terugkeeren, om te zeggen, of deze schriftelijke mededeeling genoegzaam was en dat ik anders misschien mee zou moeten gaan naar Neuenhaus, om mij daar nader te verantwoorden.

s' Morgens kwart over 8 verscheen de wachtmeester Smidt voor de 4^e maal, om de boodschap te brengen, dat ik mij gereed houden moest, om te kwart voor 9 met den trein naar Neuenhaus te gaan. Hij verklaarde, dat hij mij van dit oogenblik niet verlaten mocht, maar dat ik in hechtenis war.

In Neuenhaus voor den Oberwachtmeister geleid wird ik ondervraagd, waarom ik de verklaring niet wilde afgeven, dez “Kanzelabkündigung” niet te zullen voorlezen en daarover met niemand te spreken, wijl het de landsoverheid er om te doen was, deze zaak niet onder het publiek te brengen. De praeses antwoorde, dat hij zelf onbevoegd was om in dergelijke ingrijpende dingen een beslissing te nemen, maar alleen na ruggespraak met en besluit van den Kerkeraad. Dat hij intusschen niet geloofde, dat de Kerkeraad deze afkondiging zou doen geschieden. De Oberwachtmeister werd heftig, sloeg met de vuist op de tafel en schreeuwde: **Meinen Sie, dass der Kirchenrat oder der Pfarrer von Emlichheim etwas zu befehlen hat in unsrem deuschen Vaterlande; da hat nur das Reichsministerium en unserer Führer zu gebie- ten.**

In alle kalmte antwoordde ik hem, dat de Kerkeraad von Eml. /380/ zich volstrekt niet inbeeldt, dat hij ook maar iets te zeggen zou hebben in de regeering des lands en de Pfarrer van

Eml. nog veel minder, doch dat hij daartegenover verklaren moest, dat in de gemeente van onzen Heere Jezus Christus alleen de waarheid van Gods Woord geldt en dat daarin noch de Rijksregeering noch zelfs de “Führer” iets te zeggen heeft. De Oberwachtmeister verklaarde daarop: “Dann mus sich Sie verhaften”.

Intusschen besloten beide politiebeambten den Heer “Landrat” (gjb Rosenhagen) te Bentheim telefonisch te vragen, wat zij nu te doen hadden. Ze hebben even met de Landraad gesproken, waarop ik verzocht werd, om aan de telefoon te komen, en mij voor den Landraad te “verantwoorden”. De landraad, Dr. Niemeyer, die in zeer beleefde vorm en in zachte bewoordingen sprak, overtuigde mij, dat ik tegenover het getuigenis van den Oberwachtmeister, geheel vrij beleef, wat den inhoud van het stuk der belijdenissynode aangaat, dat ik over al deze zaken vrij mocht spreken, maar naar het bevel uit Berlijn alleen moest beloven, dit manifest “nach dem Wortlaut dem Kirchenvolk nicht bekannt zu geben”.

Ik vroeg hem, of ik in de verklaring, die ik na deze toelichting opstellen zou, vrijheid had mijn geweten te bevrijden en een voorbehoud mocht maken om Gods Woord in alle deelen te handhaven en te prediken, want dat ik met den inhoud der “Kanzelbekanntmachung” van de Bekenntnissynode volkomen accoord ging, en mij over dien inhoud zeer verheugd had. De landraad had daartegen geen bezwaren.

De beide politieheeren hebben dit alles mede aangehoord, want de een stond aan mijn rechter- en de ander aan mijn linkerzijde.

De volgende verklaring werd door mij geschreven: “Unterzeichneter erklärt hiermit, dasz er die Kanzelbekanntmachung vom 5 März 1935 dem Kirchenvolk nicht vorlesen wird in dem Wortlauf, wie diese von der Bekenntnissynode herausgegeben wurde. Indes spricht er mit dieser Erklärung aus, dasz er sich in seinem Gewissen gebunden achtet, die Wahrheit des Wortes Gottes auf allen Lebensgebieten verkündigen zu dürfen.”

Hoewel er nog aanmerking gemaakt werd op de woorden “in dem Wortlaut” en naar de beteekenis gevraagd was van de woorden “die Wahrheit des Wortes Gottes auf allen Lebensgebieten”, was daarmee de zaak afgelopen.

Art. 10 coll diaconie

KR Dienstag 23. April 1935, S. 381

S. 382, unten

Art. 14. emerit.

De praeses deelt mede, dat hij moeilijke weken van strijd achter de rug heeft met het oog op de gemeente; op zijn werk, dat hij zal moeten neerleggen en op de voorzieningen, die daarvoor noodzakelijk zijn. 't Komt hem intusschen steeds beslis- /383/ ter voor, dat hij zijn arbeid in de gemeente niet meer in den omvang, gelijk hi dat tot dusver deed en ook gewenscht acht, volbrengen kan. Bovendien liggen daar de medische uitspraken, die, gelijk ook nader in een persoonlijk onderhoud gebleken is, hem den ernstigste ontraden vanwege de verschijnselen, die zich voordoen, den arbeid voort te zetten.

Hij deelt mede langs welken weg deze zaak op wettige wijze tot de classis moet geleid worden en dat zijn voornemen is dat emeritaat aan te vragen tegen half oct. of 1 nov., omdat hij geen nieuwe wintercampagne durft ingaan.

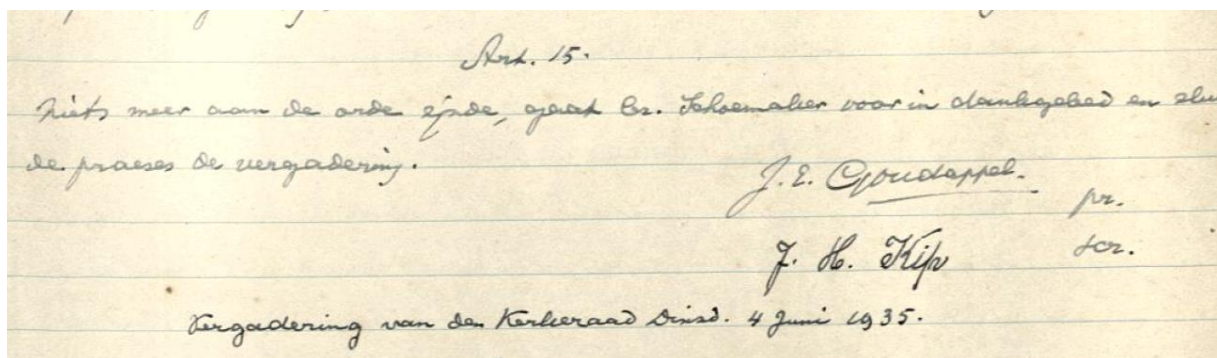
Bij monde van br. Kip spreekt de Kerkeraad als zijn wensch uit, dat deze zaak vanwege de toestanden, waarin wij verkeeren, nog een jaar worde opgeschoven.

De praeses wijst er op, dat men nú, wat men vroeger niet kende, een theol. candidaat als hulp-prediger voor ½ jaar zou kunnen benoemen, zoo noodig zijn mandaat met telkens drie maanden zou kunnen verlengen. Dan zouden de catechisatien, de ziekenbezoeken, het spreken bei het "Einsargen", de lijkpredikaties vervuld kunnen worden, terwijl als de candidaat geen noodiging elders had, dezen ook des zondags een stichtelijk woord zou kunnen spreken.

Besluiten worden er niet genomen, maar zoowel de Kerkeraadsliden als de dienaar des woords zullen hetgeen in het midden gebracht is, nog een ernstig overwegen.

gjb

Höchstwahrscheinlich, mit fast absoluter Sicherheit, hat Pastor Goudappel selbst die Protokolle geschrieben. Das wird deutlich, wo er im vorigen Protokoll abwechselnd vom Präses und „ich“ schreibt und es zeigt sich in der Art der beiden Unterschriften, siehe Foto.

KR 4 juni 1935, S. 383 u

S. 384, Art. 4:4 KR bezieht zwei Ex. vom Ouderlingenblad

Art. 7: Für die KR-Nachwahl werden 350 Wahlzettel bei Liebscher in Seifhennersdorf in Sachsen gedruckt. Wahlzettel mit Bemerkungen drauf werden ungültig sein!

Art. 8 Emeritatat genehmigt, KR setzt die Höhe der Pension fest nach den gültigen Regelungen unserer Kirche.

Art. 9 Schipper – Koelmann

Hendrik Schipper, Ehemann von Geesien Koelmann sind seit vier Jahren verheiratet, leben immer noch beide jeweils bei ihren Eltern. Ihre Eltern verhinderten eine Niederlassung in Hestrup, Geesien Koelmann verweigert sich, gemeinsam mit ihrem Mann auf Kaalminks Book zu ziehen.

Art. 10 u.a. Rechnung für Schmuggelware eines Verstorbenen zahlt die Diakonie nicht. Es soll einen Rundgang geben durch die Gemeinde für diakonische Unterstützungs-gelder.

KR Mittwoch 12 juni 1935, S. 385

Buitengewone KR wg. Visitation

Neues Buch, Band 5, KR Prot. 1935 - 1950

Vorweg liegt darin eine handschriftliche Zusammenfassung der wichtigsten Beschlüsse, insgesamt vier Seiten über die Zeit 1935 bis 1950.